

«DAVLAT BOSHQARUVIDA QONUNIYLIKNI TAMINLASHDA
JAMOATCHILIK NAZORATINING AHAMIYATI»

Akbarov Faxriddi Vasliddin o'g'li

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti

Yuridika fakulteti yurisprudensiya yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Anotatsiya: Jamoatchilik nazorati va fuqarolik nazorati tushunchalari bir-biriga juda yaqinday tuyuladi. Aslida ular ortasida umumiyliklar bilan bir qatorda jiddiy tafovutlar ham mavjud. Ular ortasidagi tafovutlar avvalo shundan iboratki, harbiy yuristlarning fikriga kora, fuqarolik nazorati armiya faoliyati ustidan jamoat tashkilotlari olib borayotgan nazoratni anglatadi.

Kalit so'zlar: jamoatchilik nazorati; qonun loyihasi; jamoatchilik maqsadlari; adolat prinsipi.

Qonunchilik palatasi tomonidan 2017-yil 15-noyabrda qabul qilingan Senat tomonidan 2018-yil 29-martda maqullangan

1-modda. Ushbu Qonunning maqsadi

Ushbu Qonunning maqsadi davlat organlari va muassasalari faoliyati ustidan jamoatchilik nazoratini tashkil etish hamda amalga oshirish sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat.

Hozircha mamlakatimizda Jamoatchilik nazorati togrisidagi qonun qabul qilinmagan bolsa ham, shunday qonun loyihasi keng jamoatchilik muhokamasiga taqdim qilindi. Muhokama qilinayotgan Qonun loyihasida jamoatchilik nazoratining maqsadlari quyidagicha tariflanadi: Jamoatchilik nazoratining maqsadlari quyidagilardan iborat:

1. Fuqarolarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlariga rioya etilishini taminlash;
2. Davlat organlari va ularning mansabdor shaxslari faoliyatida qonuniylikni taminlash;
3. Jamiyat manfaatlarini himoya qilish.

Qonun loyihasida jamoatchilik nazoratining vazifalari quyidagicha tavsiflanadi: Jamoatchilik nazoratining vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Davlat organlari va jamiyatning ozaro tiyib turish va manfaatlar muvozanati tizimini taminlash;

2. Davlat organlari va ularning mansabdor shaxslari tomonidan qonunlarga, fuqarolarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlariga rioya etilishi va ularning taminlanishi ahvoli togrisida fuqarolarni xabardor qilish;

3. Davlat organlari va ularning mansabdor shaxslari tomonidan qonunga rioya qilmaslik holatlarini aniqlash va keng jamoatchilikni xabardor qilish, ularni jamoatchilik yordamida bartaraf etish, jamiyatda ijtimoiy adolat prinsipini qollab-quvvatlash va ragbatlantirish;

4. Fuqarolarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini taminlash sohasida fuqarolik jamiyati institutlari va davlat organlarining hamkorligi.

2014 yilda Konstitutsiyamizga kiritilgan ozgarishlar jamoatchilik nazoratiga konstitutsiyaviy maqom berdi. Konstitutsiyamizning 32-moddasi endi quyidagi tahrirda bayon qilindi: Ozbekiston Respublikasining fuqarolari jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda bevosita hamda oz vakillari orqali ishtirok etish huquqiga egadirlar. Bunday ishtirok etish ozini ozi boshqarish, referendumlar otkazish va davlat organlarini demokratik tarzda tashkil etish, shuningdek davlat organlarining faoliyati ustidan jamoatchilik nazoratini rivojlantirish va takomillashtirish yoli bilan amalga oshiriladi.2 Fuqarolarimizning jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda ishtirok etishlari davlat organlarining faoliyati ustidan jamoatchilik nazoratini rivojlantirish va takomillashtirish yoli bilan amalga oshirilishining Konstitutsiyada mustahkamlab qoyilishi jamoatchilik nazoratiga mamlakatimizda qanchalik katta ahamiyat berilayotganining belgisidir.

Fuqarolik jamiyati shakllanishida fuqarolik jamiyati barcha institutlarining ozaro aloqadorlikda ishlashi muhim ahamiyat kasb etadi. Jamoatchilik nazoratining maqsadi davlat hokimiyati organlarining aholi oldidagi barcha majburiyatlarini qanday bajarayotganliklarini nazorat qilishdan iborat. Mamlakatni modernizatsiyalash, korrupsiyaga qarshi kurash kuchaytirilayotgan hozirgi sharoitdajamoatchilik nazoratining roli beqiyos darajada ortadi. Jamoatchilik nazoratini kuchaytirish mamlakatda qonunchilikni taminlashning kafolati vazifasini bajaradi. Davlat hokimiyati organlari faoliyati ustidan jamoatchilik nazorati turli korinish, shakl va usullar yordamida otkaziladi. Jamoatchilik nazorati turlari va shakllarini tola va chuqur anglash uchun quyidagi holat va hodisalar haqida aniq tasavvurlar hosil qilish lozim:

- davlat hokimiyat organlari faoliyati ustidan jamoatchilik nazorati tushunchasining mazmun va mohiyatini tahlil qilish:

- jamoatchilik nazoratini tartibga solib turuvchi hujjatlarni tahlil qilish:

- fuqarolik jamiyati institutlarining jamoatchilik nazorati olib borishdagi amaliy faoliyatlarini tahlil qilish.

Jamoatchilik nazorati muayyan shakllarda olib boriladi. Jamoatchilik nazorati shakllari xilma xil bolib ularning asosiylari quyidagilar:

- jamoatchilik ekspertizasi;
- jamoatchilik monitoringi;
- jamoatchilik tinglovi;
- jamoatchilik surishtiruvi;
- jamoatchilik muhokamasi;
- jamoatchilik kuzatuvi.

Jamoatchilik nazoratining hozirgi sharoitda bizning mamlakatimizda eng kop qollanayotgan shakllaridan biri jamoatchilik tinglovidir. Mazkur shakl ijtimoiy ahamiyatga molik bolgan u yoki bu muammoni hal qilishda turli ijtimoiy guruhlarning manfaatlarini ozaro kelishtirishga xizmat qiladi. Jamoatchilik tinglovi quyidagi maqsadlarni kozlab otkaziladi:

- ijtimoiy ahamiyatga molik bolgan muammolarni aniqlash va muhokama qilish;
- mazkur muammoni hal qilishdan manfaatdor bolgan tomonlarni aniqlash;
- manfaatdor tomonlarning mazkur muammo boyicha mavqeini qayd qilish va barcha tomonlar uchun maqbul boladigan qaror variantini ishlab chiqish.

Jamoatchilik tinglovi ishtirok etayotgan barcha tomonlarning oz fikr va dalillarini bayon qilishini kozda tutadi. Bunda ular muhokama qilinayotgan masalaga aloqador bolgan hujjatlar bilan tanishib chiqadi.

Jamoatchilik tinglovining ishtirokchilari quyidagilar bolishi mumkin:

- mazkur muammoni kun tartibiga qoyishda tashabbus korsatgan tomon (investor, tayyorlangan loyiha mualliflari);
- mahalliy ozini ozi boshqarish organlarining, mamuriyat, davlat nazorat idoralarining vakillari;
- muhokama qilinayotgan masaladan manfaatdor bolgan jamoatchilik, shu jumladan, jamoat tashkilotlarining vakillari.

Jamoatchilik tinglovining obekti jamiyatda vujudga kelgan muammoni hal qilish boyicha tayyorlangan loyiha bolishi mumkin. Mabodo, loyiha tarkibida yopiq malumotlar mavjud bolsa, loyiha mualliflari jamoat tinglovi uchun alohida maruza tayyorlashadi. Shu bilan birga, muammoni hal qilish boyicha tayyorlangan hujjatning

qisqacha mazmuni kopchilik uchun tushunarli bolgan sodda tilda tayyorlangan bolishi zarur.

Jamoatchilik nazorati fuqarolik jamiyatini rivojlantirishning muhim sharti hisoblanadi. Jamoatchilik nazorati bolmagan yoki jamoatchilik nazorati etarli darajada kuchga ega bolmagan mamlakatda fuqarolik jamiyati shakllanishini ham tasavur qilish qiyin. SHuning uchun mamlakatimiz Konstitutsiyasida jamoatchilik nazoratining mamlakatimiz fuqarolari davlat boshqaruvida ishtirok etishlarining muhim vositasi ekani etirof etilmoqda. Mamlakatimiz Birinchi Prezidenti Islom Karimovning 2010 yil 12 noyabrda elon qilgan Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasida jamoatchilik nazorati togrisidagi qonunni qabul qilish zarurligi alohida takidlandi: Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari tomonidan qonun hujjatlarining ijro etilishi ustidan jamiyat, fuqarolik institutlari nazoratini amalga oshirishning tizimli va samarali huquqiy mexanizmini yaratishga qaratilgan «Ozbekiston Respublikasida jamoatchilik nazorati togrisida»gi Qonunni qabul qilish fursati yetdi.

Jamoatchilik nazoratini tashkil qilish masalalarini tahlil qilishdan avval jamoatchilik nazorati tushunchasining turdosh tushunchalar bilan umumiy jihatlari va tafovutlarini aniqlab olish lozim. Hozirgi kunda matbuotda va ilmiy adabiyotlarda jamoatchilik nazorati, ijtimoiy nazorat, fuqarolik nazorati kabi atamalar ishlatilmoqda. Tahlil shuni korsatmoqdaki, mazkur atamalar kopincha sinonim sifatida va bazan noo'rin qollanilmoqda.

Jamoatchilik nazorati va fuqarolik nazorati tushunchalari bir-biriga juda yaqinday tuyuladi. Aslida ular ortasida umumiyliklar bilan bir qatorda jiddiy tafovutlar ham mavjud. Ular ortasidagi tafovutlar avvalo shundan iboratki, harbiy yuristlarning fikriga kora, fuqarolik nazorati armiya faoliyati ustidan jamoat tashkilotlari olib borayotgan nazoratni anglatadi. Masalan, bizning mamlakatimizda Mudofaa vazirligi qoshida tuzilgan Jamoatchilik kengashi ana shunday nazoratni amalga oshiradi. SHu manoda fuqarolik nazorati noharbiy tashkilotlar tomonidan Qurolli kuchlar faoliyatining mamlakatimiz qonunlariga mosligi va maqsadga muvofiqligini nazorat qilishni bildiradi. Ikkinchidan, fuqarolik nazorati alohida shaxslar tomonidan Qurolli kuchlar faoliyatining Konstitutsiyaga, xalqaro shartnomalarga mosligi, shuningdek, Qurolli kuchlar tizimidagi ijtimoiy masalalarning huquqiy meyorlarga mosligi ustidan otkaziladigan nazoratni ham bildiradi. Jamoatchilik nazorati va fuqarolik nazorati tushunchalari ortasidagi tafovut xuddi mana shu orinda korinadi. Fuqarolik nazoratini hech bir jamoat birlashmasiga azo bolmagan fuqaro ham amalga oshirishi mumkin. Jamoatchilik nazoratini esa alohida fuqarolar emas, jamoat birlashmalari va ularning vakillari amalga oshiradi.

Mamlakatimizda jamoatchilik nazoratining eng kop tarqalgan korinishlaridan biri tuman va shaharlarda mahalliy hokimiyat organlari rahbarlari, xususan hokimlarning hudud aholisi oldida muayyan davr (chorak, yarim yil yoki yil) davomida rejalarining qanday bajarilayotgani togrisida axborot berishidir. Bunda hokimdan tashqari hududdagi aholiga xizmat korsatadigan barcha tashkilot va muassasalarning rahbarlari hozir bolishadi. Tinglov davomida erishilgan yutuqlar bilan bir qatorda yol qoyilgan kamchiliklar, rejadan orqada qolish, korsatilayotgan xizmatlarning tolaligi va sifati singari masalalar ham muhokama qilinadi. Bunday tinglovlar mamlakatimizdagi barcha hududlarda anana tusini oldi.

Jamoatchilik tinglovi yakunlari boyicha tashkilotchiquyidagi vazifalarni bajarishi zarur:

- qaror loyihasi boyicha tayyorlangan hujjatga tinglov jarayonida bildirilgan taklif va mulohazalar asosida tegishli ozgarishlar kiritish;

- jamoatchilik tinglovi natijalarini hujjatlashtirish.

Jamoat tinglovining asosiy hujjatlari quyidagilar: muhokama qilinayotgan loyiha, berilgan savollar hamda takliflar, ularga berilgan javoblar; jamoatchilik tinglovining bayonnomasi; tomonlarning kelishmovchiligi qayd etilgan yakuniy hujjat; loyihaga tinglov natijasida kiritilgan ozgarishlar royxati. Jamoat tinglovining yakunlovchi hujjatini ommaviy axborot vositalarida elon qilish tavsiya etiladi.

Jamoatchilik tinglovi muammoga ekspertlarni jalb qilish, tinglov haqida ommaviy axborot vositalarida e'lon berish, jamoatchilik tinglovini otkazadigan joyni ijaraga olish kabi moliyaviy mablaglarni talab etadigan masalalar bilan bogliq. Odatda, tegishli moliyaviy mablag bu muammoni hal qilishdan manfaatdor tomon va hal qilish uchun buyurtma bergan buyurtmachi yoki investor tomonidan qoplanadi. Shuningdek, qoshimcha mablaglar (xayriya mablaglari, jamoat tashkilotlari azolaridan tushgan badallar) ham jalb qilinishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jalilov A., Muhammadiev U., Jo'rayev Q. Fuqarolik jamiyati asoslari: o'quv qo'llanma/. – Toshkent, 2015, 129 b.
2. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 105-modda 2018 <https://constitution.uz/uz>
3. Hirschi, T. Causes of delinquency. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers. 2002.
4. <https://strategy.uz/index.php?news=799> “Òàðà..è,ò ñòðàòàãèÿñè” àðèàçè èæðî÷è àèðàèòîðè Ýëïð ÓÓËËÏÀ àðóçàñèääí.
5. <https://lex.uz> ;çáâèñòí Ðãñíóáèèèàñè Ìðàçèääíòèèèã ààðííè ÌÔ–6247